

ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА СТОРОНОЮ ЗАХИСТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Відповідно до ст. 243 Кримінального процесуального кодексу України (КПК) «Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи». На перший погляд, з введенням в дію нового КПК упроваджений принцип процесуальної змагальності і рівності в збиранні та наданні доказів. Проте, на сьогодні ще не розроблений механізм здійснення даної процесуальної дії стороною захисту. Право сторони захисту на самостійне залучення експерта реалізувати на практиці дуже складно, оскільки в більшості випадків об'єктами експертизи є речові докази, а саме: різні предмети, документи, гроші, тимчасово вилучені відповідно до ст.ст. 148, 167 КПК України. Згідно ст. 168 КПК України забезпечення збереження тимчасово вилученого майна покладається виключно на уповноважену службову особу, а припинення тимчасового вилучення майна здійснюється за постановою прокурора, слідчого судді або суду. Таким чином, сторона захисту фактично позбавлена права на проведення незалежної експертизи речових доказів через відсутність до них доступу.

Ретельніший аналіз норм КПК, безпосередньо пов'язаних зі ст. 243, дозволяє стверджувати, що з введенням в дію нового КПК України значно обмежено коло осіб, які можуть залучатися як судові експерти. Зокрема, в ст. 102 КПК України вказано, що «у висновку експерта повинно бути зазначено: 1) коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта)». Виникає питання, чи відповідатиме даній нормі висновок експерта, складений особою, яка не відповідає одній з перерахованих вимог: 1) наявність свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта; 2) наявність наукового ступеню; 3) наявність вченого звання; 4) робота на посаді експерта? Всім цим вимогам відповідає менше 1% експертів державних спеціалізованих експертних установ, які працюють на посаді експерта, мають наукові ступені і вчені знання та свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта. Для усунення вказаної колізії доцільно внести зміни до абз. 1 ст. 102 КПК

України, а саме: після переліку відомостей про експерта «свідомство про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта» є доцільним додати словосполучення – «за наявності», або вилучити даний перелік повністю.

Викликає подив і ч.3 ст.7 Закону України «Про судову експертизу», в якій зазначено: «Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних експертиз». Останні 60 років вчені-криміналісти гаряче дискутують відносно визначення терміну «криміналістична експертиза» і переліку видів криміналістичних експертиз. О.Р. Росинська і низка інших відомих вчених-криміналістів довели, що знанням, що обґрунтовує судово-експертну діяльність, окрім криміналістики є природні і технічні науки, а «класи повинні об'єднувати роди судових експертиз, близькі за характером спеціальних знань, але не через традицію або сферу застосування (наприклад, криміналістичні експертизи — при розкритті і розслідуванні злочинів)» [1]. Тобто, виокремлення класу криміналістичних експертиз є необґрунтованим.

Не дивлячись на те, що на сьогодні термін «криміналістична експертиза» є застарілим, поставлені під сумнів критерії віднесення видів судових експертиз до класу криміналістичних [2], не обґрунтований факт відмежування класу криміналістичних експертиз від інших класів судових експертиз, в «Інструкції про призначення і проведення судових експертиз і експертних досліджень» наданий перелік криміналістичних видів експертиз. У даний перелік входять окрім традиційних видів (почеркознавча, авторознавча, трасологічна та ін.) так звані «нетрадиційні криміналістичні експертизи» (металів і сплавів, скла і кераміки, харчових продуктів і ін.), а також нові види судових експертиз (експертиза голограм, відео- і звукозапису), при проведенні яких ідентифікаційні і діагностичні експертні завдання вирішуються методами природних і технічних наук.

Останнім часом з'явилися нові об'єкти судової експертизи (цифрові фотознімки, електронні підписи та ін.) і нові експертні методи, засновані на застосуванні сучасних науково-технічних засобів і інформаційних технологій. Такі дослідження складно назвати криміналістичними. З іншого боку, об'єкти традиційних «криміналістичних експертиз» (товари народного споживання, пломби, замки та ін.) все частіше підлягають

дослідженню виключно в спеціалізованих державних судово-експертних установах (у вигляді платних послуг) за межами кримінального судочинства, оскільки даним установам на законодавчому рівні надано монопольне право на проведення так званих «криміналістичних експертиз».

Монополія державних спеціалізованих експертних установ на проведення величезної кількості експертиз, необгрунтовано віднесених до класу криміналістичних, обмежує права не лише професійних судових експертів, які не працюють в державних спеціалізованих експертних установах, але і процесуальних осіб, які бажають залучити найбільш кваліфікованих експертів.

Після підписання «Угоди про асоціацію України з Європейським союзом» Україна зобов'язалася адаптувати внутрішнє законодавство законодавству країн-членів Європейського союзу (ЄС). Відповідно до ст. 3 розд. 2 Угоди («принцип вільної ринкової економіки є основою для стосунків»), а також для підвищення ефективності і якості судово-експертної діяльності і усунення дискримінації прав осіб, які є замовниками експертних досліджень, і осіб, які здійснюють судово-експертну діяльність на підприємницьких засадах, є доцільним виключити із ст.7 Закону України «Про судову експертизу» частину 3 («Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних експертиз»). Тим більше, така норма відсутня в кримінальному процесуальному законодавстві всіх країн - членів ЄС.

Необхідність розвитку інституту приватної експертизи в Україні є очевидною, оскільки сьогодні в окремих державних спеціалізованих експертних установах деякі види досліджень не здійснюються через відсутність спеціального обладнання (інструментальних вимірювальних засобів, засобів діагностики вузлів автомобілів, спеціального програмного забезпечення та ін.) і відповідних фахівців (лінгвістів, фоноскопів, фармацевтів, біологів, мистецтвознавців і ін.). Деякі види досліджень (наприклад, щодо встановлення абсолютної давності документів) проводяться лише в одній з державних експертних установ України. Проблеми залучення експерта у кримінальному процесі посилюються й тим, що кількість судових експертів в Україні недостатня для ефективного використання спеціальних знань в кримінальному судочинстві [3]. Всі перераховані чинники перешкоджають реалізації принципу

змагальності сторін в кримінальному процесі і не сприяють забезпеченню права громадян на справедливе правосуддя.

Таких проблем не існує в країнах - членах ЄС. За результатами аналізу процесуального законодавства країн - членів ЄС можна зазначити, що в кримінальному процесі країн ЄС послідовно реалізуються такі принципи: 1) забезпечення незалежності експерта; 2) орієнтація експерта не на відомчу належність, а на наявність у нього спеціальних знань, необхідних для вирішення завдань правосуддя; 3) забезпечення принципу змагальності експертів, залучених різними сторонами процесу, та інші принципи, які мають вирішальне значення для забезпечення судочинства дійсно незалежною, об'єктивною та кваліфікованою експертизою.

Для забезпечення права на залучення експерта стороною захисту, підвищення ефективності і якості судово-експертної діяльності є доцільним створити в Україні сприятливі умови для справедливої конкуренції державних судових експертів з суб'єктами недержавної судової експертизи (за прикладом країн-членів Європейського Союзу).

Список використаних джерел

1. Россинская Е.Р. Теория судебной экспертизы: учебник / Е.Р. Россинская, Е.И. Галяшина, А.М. Зинин; под ред. Е.Р. Россинской. – М.: Норма, 2009. – С. 174.

2. А.І. Вінберг у 50-х роках минулого століття вважав, що основним критерієм розмежування криміналістичних і інших експертиз є індивідуальна ідентифікація, яку він вважав можливою лише в криміналістичній експертизі. Проте надалі даний критерій був поставлений під сумнів, оскільки доведена можливість здійснення ідентифікації методами природних наук (хімії, фізики, біології та ін.). – Див., наприклад : Митричев В. С. Криминалистическая экспертиза материалов, веществ и изделий. – Саратов : Изд. Саратовского университета, 1980. – 113 с.

3. За даними Державного комітету статистики України сьогодні в Україні проживає 45,4 млн. громадян. В Державному реєстрі атестованих судових експертів України зареєстровано 6,5 тисяч осіб (на 7 тисяч населення України доводиться приблизно 1 судовий експерт).